

УДК 343.914/343.378

Мищенко М. О.,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального
права, процесу та кримінології
Інституту кримінально-виконавчої служби

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЖІНКИ, ЯКА ВЧИНЯЄ КОНТРАБАНДУ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

У статті досліджено поняття, зміст та сутність основних кримінологічних ознак особи жінки, яка вчиняє контрабанду культурних цінностей, а також роль цих ознак у системі запобігання вчиненню злочинів, які посягають на культурні цінності.

Ключові слова: культурні цінності; контрабанда культурних цінностей; жіноча злочинність; запобігання контрабанді культурних цінностей; особа злочинця.

В статье исследовано понятие, суть и содержание основных криминологических признаков женщины, которая совершает контрабанду культурных ценностей, а также роль этих признаков в системе предупреждения совершения преступлений, которые посягают на культурные ценности.

Ключевые слова: культурные ценности; контрабанда культурных ценностей; женская преступность; предупреждение контрабанды культурных ценностей; личность преступника.

Постановка проблеми. У процесі дослідження питань, пов'язаних із запобіганням вчиненню контрабанди культурних цінностей в Україні, тобто переміщенню культурних цінностей через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю (згідно зі ст. 201 КК України), набуває актуальності кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє злочини цього виду. Адже маючи у своєму арсеналі принаймні узагальнений «портрет» особи злочинця, можна розробляти більш ефективні способи запобігання вчиненню контрабанди культурних цінностей як на індивідуальному, так і на загальному рівнях.

Цілком закономірно, що особі злочинця притаманна система ознак і властивостей, що визначають її як людину, яка вчинила злочин. Здебільшого їх розподіляють на соціально-демографічні, кримінально-правові, соціально-рольові та морально-психологічні [1, с. 36].

Кількісний склад усієї сукупності вищеназваних ознак у межах структури особи злочинця не є сталим, однак розгляд кожної із них відокремлено від інших не матиме суттєвого кримінологічного значення, лише у своїй сукупності вони дають важливу інформацію без якої неможливо ефективно виконувати завдання, спрямовані на боротьбу зі злочинністю.

Постановка завдання. З огляду на викладене, спробуємо проаналізувати ті з ознак, які є визначальними для жінок, засуджених за вчинення контрабанди культурних цінностей.

Детальний аналіз матеріалів кримінальних проваджень та судових рішень щодо контрабанди культурних цінностей за 2006–2016 роки свідчить про те, що у більшості цей злочин вчинявся особами чоловічої статі [2, с. 215], однак існує певна частина випадків його вчинення жінками. З огляду на це, а також на виконання загальнодержавних заходів по боротьбі зі злочинністю, зокрема таким її видом як жіноча злочинність, потребує більш ґрунтовного дослідження питанням вчинення зазначеного злочину особами жіночої статі, кримінологічного аналізу якостей їх особистості, причин та умов, які сприяли їх злочинній поведінці, визначення потенційної «групи ризику» до якої можуть належати жінки, які з більшою імовірністю будуть вчиняти контрабанду культурних цінностей, як одноособово, так і сприяти її вчиненню іншими особами (зокрема, у складі різних видів злочинних спільнот).

Хоча жіноча злочинність в жодному суспільстві не має переважаючого характеру, однак дослідження її особливостей як на загальному, так і видовому рівнях, є важливою кримінологічною проблемою. І насамперед тому, що рівень, структура та динаміка жіночої злочинності значною мірою є показниками морального здоров'я суспільства, його духовності, ставлення до основних людських цінностей. Жіноча злочинність тісно пов'язана із загальною злочинністю в нашій державі,

разом з цим, вона має певну специфіку, яка обумовлена соціально-психологічними і біологічними характеристиками, притаманними виключно особам жіночої статі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання жіночої злочинності, а також її окремих видів, у кримінології до цього часу залишаються малодослідженими. У зазначеному питанні науковці переважно обирають один із трьох шляхів для наукового пошуку-досліджують загальні питання, пов'язані з жіночою злочинністю, не акцентуючи увагу на окремих видах злочинів, вчинюваних жінками; аналізують особу жінки, яка вчиняє якийсь окремий види (види) злочинів, що зазвичай належать до найбільш поширених (наприклад, злочини проти власності, злочини проти життя та здоров'я, злочини у сфері господарської діяльності тощо); досліджують загальні питання щодо особи злочинця та її кримінологічних ознак, при цьому поверхово характеризуючи гендерні особливості злочинців (зокрема, Ю. Г. Пономаренко, Н. Ф. Кузнецова, Г. М. Мінковський, А. Ф. Зелінський, А. І. Долгова, А. П. Закалюк, І. М. Даньшин, О. М. Джу́жа, О. М. Костенко, М. І. Озерецький).

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що з юридичного боку лише незначна частина злочинів може бути суто «жіночими», тобто вчинятися виключно особами жіночої статі, наприклад, у ст. 117 Кримінального кодексу України «Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини» суб'єкт злочину спеціальний – матір новонародженої дитини. Фактично ж більшість злочинів, які посягають на

культурні цінності, у тому числі й контрабанда культурних цінностей, можуть вчинятися в однаковій мірі як чоловіками, так і жінками, в усякому разі для цього немає жодних законодавчих обмежень.

Щодо контрабанди культурних цінностей, то цей злочин може вчинятися як загальним суб'єктом злочину – фізичною осудною особою, яка досягла 16-річного віку, так і спеціальним суб'єктом – службовою особою з використанням службового становища (за ч. 2 ст. 201 КК України «Контрабанда») без жодної вказівки на статевою приналежність такого суб'єкта.

У результаті проведеного дослідження було проаналізовано матеріали судових рішень (вироки, ухвали) щодо кримінальних проваджень за фактами вчинення контрабанди культурних цінностей з Єдиного державного реєстру судових рішень у період з 2006 по 2016 роки.

Так, із загальної кількості усіх проаналізованих судових рішень щодо вчинення контрабанди культурних цінностей, у 10,5 % із них було визнано винними та засуджено осіб жіночої статі. На загальному тлі всіх випадків вчинення контрабанди культурних цінностей у нашій державі в зазначений період ця цифра не видається такою вражаючою, однак, якщо звернутися до статистичних показників за роками, то вони свідчать про те, що стосовно контрабанди культурних цінностей є актуальною тенденція загального збільшення випадків вчинення таких злочинів жінками приблизно у два рази протягом останніх десяти років. Зокрема, протягом 2006–2011 років жінками було вчинено лише 16,6 % від загальної кількості усіх злочинів

«Контрабанда культурних цінностей», разом із тим, протягом останніх трьох років ця кількість збільшилася у декілька разів. Зазначені показники не можна залишати поза увагою, адже вони свідчать про збільшення кількості жінок, які вчиняють контрабанду культурних цінностей.

Отже, визначивши кількісні показники жіночої участі у вчиненні контрабанди культурних цінностей, варто детальніше розглянути найбільш значущі соціально-демографічні та кримінально-правові ознаки з базового переліку структури особи жінки, засудженої за вчинення контрабанди культурних цінностей.

За віковою ознакою переважна більшість засуджених жінок (83,3 % від загальної кількості) належали до середньої вікової групи, а саме, були старшими за 30 років, і лише 16,6 % з них на момент проголошення вироку досягли 55-річного (пенсійного) віку. Разом із тим жодна особа жіночої статі, яка не досягла 18-річного віку не була засуджена за контрабанду культурних цінностей протягом 2006–2016 років.

Ураховуючи наявність чи відсутність у жінки, яка вчиняє контрабанду культурних цінностей громадянства, то у всіх, із переліку визнаних винними згідно з вироком суду, було громадянство. Разом із тим українське громадянство мали більшість засуджених – 75 % жінок, усі інші – 25 % були громадянками інших держав, зокрема Російської Федерації.

Щодо освітнього рівня, то слід зазначити, що у жінок, яких було визнано винними і засуджено за вчинення контрабанди культурних цінностей, у більшості випадків він був

не досить високим, оскільки з них лише 16,6 % мали повну вищу освіту, усі інші – 83,4 % середню освіту, із них неспеціалізовану середню освіту – 50 %, а середньо-спеціальну освіту відповідно 33,3 %.

Однією з важливих складових ознак особи жінки, засудженої за вчинення злочину, є така із соціально-демографічної групи зазначених ознак, як сімейний стан. Адже наявність сім'ї, у тому числі такої, де є малолітні діти (дитина), суттєво впливає на мотивацію жінки, її бажання вчиняти або не вчиняти суспільно небезпечні діяння. І цей вплив може бути доволі різним, а інколи й цілком протилежним, оскільки в одних випадках – наприклад, коли у жінки благополучна родина, це являється вагомим аргументом для суспільно корисної (або принаймні суспільно прийнятної) поведінки, для того, щоб не вчиняти злочини і разом з цим, якщо у жінки проблеми в сім'ї, вона є неповною або хтось з її членів має згубні звички, то це навпаки може спонукати її вчиняти суспільно небезпечні діяння.

Сімейний стан жінок, які вчинили контрабанду культурних цінностей, характеризується у більшості відсутністю офіційно оформлених шлюбних стосунків. Вони або взагалі не перебували у офіційному шлюбі, або на момент оголошення вироку вже були розлученими – 58,3 %. Перебували в офіційному шлюбі лише 41,6 % жінок, засуджених за контрабанду культурних цінностей.

Залежно від того, яким видом діяльності займалася жінка до постановлення вироку по факту вчинення нею контрабанди культурних цінностей, слід визначити наступні закономірності:

більшість жінок, засуджених за контрабанду культурних цінностей у визначений період (75 %) не працювало взагалі або не мало постійного офіційного місця роботи;

мали постійне місце роботи лише 25 % від загальної кількості жінок, засуджених за контрабанду культурних цінностей. Також варто зазначити, що діяльність, якою займалися працюючі засуджені жодним чином не була пов'язана із сферою державної влади або управління і лише у 8,3 % випадків засуджені обіймали керівні посади на підприємствах приватної форми власності.

Неповнолітні діти були лише у 25 % засуджених за контрабанду культурних цінностей жінок, усі інші (75 %) не мали дітей. Варто зазначити, що наявність неповнолітніх і малолітніх дітей на практиці є вагомим чинником для призначення жінці, яка вчинила контрабанду культурних цінностей більш м'якого покарання, ніж передбачено санкцією відповідної статті, або й звільнення від кримінальної відповідальності або подальшого відбування покарання.

Для прикладу, відповідно до ст. 69 КК України наявність на утриманні малолітньої дитини та стан вагітності було враховано як пом'якшуючі обставини при призначенні покарання за сукупність злочинів – незакінчену та закінчену контрабанду культурних цінностей (ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 201; ч. 1 ст. 201 КК України) громадянці А. За ці діяння їй було призначено остаточне покарання у виді штрафу в сумі 1 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією предметів контрабанди [3]. Це незважаючи на те, що мінімальне пока-

рання згідно з санкцією ч. 1 ст. 201 КК України – позбавлення волі строком на три роки.

Стосовно такої ознаки, як місце проживання, то, з огляду на досліджені документи, відсутня стійка тенденція щодо переважання тієї чи іншої місцевості у визначенні постійного місця проживання жінок, засуджених за контрабанду культурних цінностей. Зокрема, у 58 % випадків засуджені жінки на момент винесення їм вироку проживали у містах, разом із цим, у сільській місцевості – селах і селищах міського типу мешкали 42 % з них.

Залежно від наявності або відсутності попередньої судимості, то більшість засуджених жінок, а саме, 91,6 % на момент проголошення їм вироку раніше не засуджувалися за вчинення контрабанди культурних цінностей або будь-яких інших суспільно небезпечних діянь. Лише у 8,3 % випадків засуджені жіночої статі раніше засуджувалися, однак йдеться про фактичну судимість, коли жінка у певний період свого життя притягалася до кримінальної відповідальності, їй було призначено покарання, однак у кримінально-правовому відношенні її судимість припинилася автоматично (шляхом погашення) або була знята з дотриманням усіх необхідних юридичних вимог.

Висновки. Отже, враховуючи все вищезазначене, дійшла таких висновків:

незважаючи на те, що у період з 2006 по 2016 роки за контрабанду культурних цінностей у більшій частині засуджувалися особи чоловічої статі, протягом трьох останніх років відбулися зміни стосовно статистичних показників щодо вчинення контрабанди культурних цінностей жінками, більш ніж у два рази збільшилася кількість таких випадків, порівняно з участю жінок у вчиненні контрабанди за 2006–2012 роки;

з огляду на досліджені базові кримінологічні ознаки, можна наступним чином охарактеризувати жінку, засуджену за контрабанду культурних цінностей: це громадянка України середнього віку, яка мешкає у місті або селищі міського типу, без постійного місця роботи або визначеного роду занять, раніше не судима, не перебуває у офіційному шлюбі або розлучена, не має дітей, з середньою або середньою спеціальною освітою;

під час призначення покарання за контрабанду культурних цінностей суди у більшості випадків призначають жінкам більш м'яке покарання ніж зазначене у санкції статті, окрім того, у багатьох випадках жінки реально не відбувають покарання за вчинене, оскільки звільняються від відбування покарання на підставі ст. 75 КК України.

Список використаних джерел

1. Стеблинська О. С. Кримінологія: наук.-практ. посіб. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2014. 125 с.
2. Міщенко М. О. Кримінально-правова охорона культурних цінностей в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2014. 223 с.
3. Єдиний державний реєстр судових рішень URL.: <http://reyestr.court.gov.ua/>.

M. Mishchenko,
*Cand.Sc. (Jur.), As. Prof Department
of criminal law, process and criminology
of the Institute of criminal-Executive Service*

CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE PERSON OF A WOMAN, CONVICT FOR CONTRABAND OF CULTURAL VALUES

The article is sanctified to research of a concept, maintenance of criminological signs of person of a woman that accomplishes of the smuggling of cultural valuables, and their value in the system of prevention of feasance of these crimes.

Female crime is closely connected with the general criminality in the country, however it has some certain special features, which are caused by socio-psychological and biological characteristics that are unique to women. In current criminology common issues of female crime and its certain types remains unexplored. In that regard, scientists usually choose one of paths for scientific research: exploring the general issues relating to female criminality without focusing on specific kinds of crimes committed by women; analyzing the personality of a female criminal who commits a certain type of crimes that are typically the most common ones; exploring the general issues concerning the identity of the criminal and its criminal characteristics, while describing the gender features of criminals rather superficially.

It should be noted that from a legal perspective only a part of crimes could be purely «female», that is to be committed exclusively by women. As for smuggling of cultural values, this crime can be committed both by a general subject of crime without any reference to the sexual identity of the subject. As a result of our study some texts of judicial decisions (sentences) in criminal proceedings on charges of smuggling of cultural property contained in the Unified State Register of court decisions in the period from 2006 to 2016 were analyzed.

With regard to basic socio-demographic characteristics, the following generalized «portrait» of a woman convicted of smuggling cultural property can be made: a middle-aged citizen of Ukraine who lives in a city or a small town, without a permanent job or a certain occupation, not previously convicted, not married or divorced, has no children, with secondary or vocational education.

A thorough study is required on the socio-demographic characteristics of women convicted of crimes on cultural values, including smuggling of cultural property, as in its totality this group of attributes provides important information without which it is impossible to perform effectively the tasks aimed at prevention of this specific type of crime.

Key words: *cultural valuables; smuggling of cultural valuables; face of criminal; prevention of feasance of smuggling of cultural valuables; socio-demographic signs of a face of criminal.*

Надійшла до редакції 18.09.2017